

RELĂȚIILE INTERNAȚIONALE REFLECTATE ÎN DEZBATERILE SENATULUI ROMÂNIEI, 1912-1916*

SANDA CINCĂ**

Abstract. *The study illustrates the role of Parliament in the Old Romanian Kingdom in the context of major international events in which it was involved in Romania during 1912-1916. Debates in the Senate largely contributed to Romania's position towards the Balkan wars and the Romanian road to the victory of the unionist cause in World War I, at the end of which was made possible political-territorial unification in 1918.*

Keywords: *international relations, international politics, Senate, parliamentary debates, the Balkan wars.*

În contextul politic internațional de la începutul secolului al XX-lea, Statele și popoarele balcanice se aflau într-o continuă frământare, determinată de necesitatea desăvârșirii unificării lor, prin eliberarea teritoriilor ce se mai aflau sub stăpânire otomană. După războiele balcanice din 1912-1913, încordarea internațională a rămas în continuă creștere, prevestind declanșarea unei conflagrații de proporții — primul război mondial.

Convulsiile politico-militare din Balcani, întreținute de agonia Imperiului Otoman, de efortul de consolidare a Statelor creștine din zonă — au oferit României, după cum vom arăta în continuare, prilejul de a se afirma ca principală forță de echilibru în zonă.

După izbucnea primului război balcanic, la 4 octombrie 1912, care a antrenat în conflictul militar pe de o parte Muntenegru, Bulgaria, Serbia și Grecia și pe de altă parte, Imperiul Otoman, activitatea Parlamentului României a stat sub semnul evoluției situației internaționale, respectiv a crizei balcanice și al consecințelor acesteia pentru regiune și pentru neamul românesc. Se desfășura atunci ultima fază a „crizei orientale“ în spațiul sud-est european, popoarele din zonă propunându-și desăvârșirea emancipării lor și a realizării unităților lor naționale, ceea ce au și reușit în final.

* Capitol din lucrarea *Relațiile internaționale reflectate în debaterile Parlamentului României, 1864-2010*, volumul II, Senatul, aflată sub tipar.

** Cercetător științific la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române.

În plan intern, dorind păstrarea, în continuare, a rotativei guvernamentale, Regele Carol I care dorea un Cabinet conservator puternic capabil să conducă țara în contextul izbucnirii „crizei balcanice“, a reușit să împace cele două partide Conservator și Conservator-Democrat, rezultând, la 14 octombrie 1912, Guvernul de coaliție conservatoare condus de Titu Maiorescu (care deținea și funcția de ministru de Externe), secondat de Take Ionescu.

La 17 octombrie 1912 Parlamentul a fost dizolvat prin Decret Regal. În urma alegerilor parlamentare pentru Senat, desfășurate în zilele de 14, 16 și 18 noiembrie 1912, repartitia voturilor a adus Partidului Conservator Democrat (takiștii) 47 mandate de senatori, conservatorilor tradiționali 46, național-liberalilor 24 și un mandat de independent.

Noul Parlament constituit a funcționat în perioada 26 noiembrie 1912 – 11 ianuarie 1914 și s-a întrunit într-o sesiune ordinară prelungită (26 noiembrie 1912 – 18 mai 1913), apoi în una extraordinară (3-4 iulie 1913) și din nou în sesiune ordinară (15 noiembrie 1913 – 11 ianuarie 1914).

Data fiind situația deosebită — războiul balcanic — materializată mai întâi în neutralitatea țării, de fapt în expectativă militară și apoi în implicare directă prin campania din Bulgaria, Parlamentul a devenit din ce în ce mai preocupat de realitățile internaționale, problemele interne fiind lăsate în plan secund. Politicienii români au fost interesați de trei probleme: asigurarea securității și liniștii la frontiera sudică, repararea nedreptății făcute la Congresul de la Berlin din 1878, prin întregirea spațiului dobrogean din jurul Silistrei în frontierele Statului român și, nu în ultimul rând, viitorul românilor din Balcani, existând sute și sute de mii de oameni împrăștiați în întregul spațiu dintre Marea Neagră, Marea Adriatică și Marea Mediterană. Astfel de probleme au constituit, așadar, preocupări ale Senatului, ca exponent al elitei politice și ca factor decizional.

La câteva săptămâni după generalizarea conflictului în Balcani și, în fapt, după victoria creștinilor asupra „opresorului multiseclar“, Mesajul Tronului prezentat la deschiderea sesiunii ordinare din 26 noiembrie 1912, după ce arăta că „Politica României, urmată cu o statornicie tradițională, politică, de cumpănire și de pace în limitele compatibile cu interesele superioare ale țării, ne-a pus în stare să fim în relații amicale cu toate Statele și să ne bucurăm mai ales de încrederea deosebită ce ne-o arată Marile Puteri ale Europei“, sublinia coordonatele fundamentale, ale unei politici care a fost aprobată de Parlament până în vara anului următor:

„România în voința ei de a contribui la localizarea războiului a păstrat neutralitatea față de statele beligerante din Peninsula Balcanică, urmărind însă cu luare aminte desfășurarea unor evenimente care ating numeroase interese ale Statului nostru.

Suntem în drept a nădăjdui că această atitudine va da rezultate favorabile pentru bunele relații cu Statele balcanice în noua lor constituire și că interesele noastre vor fi respectate.

România este privită ca un factor important în concertul european și la reglarea definitivă a chestiunilor deșteptate prin criza balcanică glasul ei va fi ascultat“¹.

¹ *Monitorul Oficial, Dezbaterile Senatului*, nr. 1 din 29 noiembrie 1912.

În același spirit, G. Gr. Cantacuzino, cu prilejul alegerii sale, la 29 noiembrie, în funcția de președinte al Senatului (până la 23 martie 1913 când a fost înlocuit cu Theodor Rosetti), remarcă: „Tunul bubuie în vecinătatea noastră și atunci rolul Parlamentului se ridică la nivelul greutăților pe care este chemat a le învinge. ...

Pentru asigurarea însă a unui viitor liniștit, este nevoie ca echilibrul de puteri între Statele care compun această parte a orientului Europei să fie menținut și ca frații noștri, români din Macedonia, să dobândească libertatea de a se servi de limba românească în școala și biserica lor, dreptul de a-și alege capul bisericesc”².

Cu prilejul citirii proiectului Adresei de Răspuns la Mesaj care prezenta în aceiași termeni soarta românilor și chestiunea balcanică expusă deja de Suveran, și care arăta că „glasul țării noastre va putea contribui la reglarea definitivă a chestiunilor deșteptate prin criza balcanică, reglare atât de viu reclamată de interesele multiple ce sunt în joc”³, premierul Titu Maiorescu a solicitat să nu se facă dezbateri și să se aducă la cunoștință doar „simțământul de unire față de străinătate”. În asentimentul său a fost și liderul național-liberal Ionel Brătianu care considera că două obiective erau de actualitate, respectiv menținerea situației neutre a României și asigurarea „vieții naționale a românilor din Peninsula Balcanică a căror soartă ne este atât de scumpă”⁴. Adresa de Răspuns s-a votat în unanimitate.

Timp de multe săptămâni după aceea, conform înțelegerii directe dintre Titu Maiorescu, șeful Guvernului, și Ion I. C. Brătianu, conducătorul Opoziției liberale, disputele pe probleme de relații internaționale au lipsit cu totul din dezbaterile Senatului, care s-a mulțumit a aproba fără rezerve sumele suplimentare, solicitate de Guvern, fie pentru nevoile armatei, fie pentru refugiații români veniți în țară din întregul spațiu balcanic.

De altfel, în ședința Senatului din 2 mai 1913, Titu Maiorescu a recunoscut „atitudinea patriotică a Opoziției în chestiunea internațională”, și a mulțumit expres lui Brătianu că nu a împiedicat acțiunea Guvernului. Această situație în cadrul Senatului a durat până la 15 mai 1913, când a intervenit o anumită schimbare, devenită publică mai târziu. De altfel, șeful PNL și-a rezervat dreptul la critică până după terminarea conflictului balcanic.

La 20 noiembrie 1912 Bulgaria și Turcia au încheiat un armistițiu. Datorită modificării *statu-quo*-ului teritorial în sudul Dunării și al echilibrului balcanic în favoarea Bulgariei, Guvernul Titu Maiorescu a considerat oportun, din motive de securitate, să solicite Cabinetului bulgar, drept compensație, pentru anexiunile bulgare o rectificare, în favoarea României, a frontierei dobrogene dintre cele două State (linia revendicată era Silistra – Ekrene).

La 16 ianuarie 1913 s-a semnat, la Londra, Protocolul româno-bulgar prin care Guvernul bulgar s-a angajat să acorde „autonomie școlilor și bisericilor românești din Macedonia ce se vor afla în viitoare posesiuni bulgărești”. Totodată era consemnată poziția diferită a celor două părți în ceea ce privește rectificarea frontierei dobrogene.

² *Ibid.*, nr. 2 din 30 noiembrie 1912.

³ *Ibid.*, nr. 10 din 15 decembrie 1912.

⁴ *Idem.*

Deoarece Conferința de la Londra nu a rezolvat diferendul româno-bulgar referitor la rectificarea frontierei din Dobrogea, Guvernul român s-a adresat, printr-o notă, la 9 februarie 1913, Cabinetelor Marii Britanii, Franței, Germaniei, Rusiei, Italiei și Austro-Ungariei prin care își exprima acordul ca Marile Puteri, pe baza art. 3-7 ale Convenției de la Haga din 1907 (ratificată de România în 1912), să medieze disputa româno-bulgară asupra frontierei dobrogene. Și Guvernul bulgar a trimis o notă similară Marilor Puteri.

În urma acestor note, a avut loc, în perioada 18 martie – 26 aprilie 1913, Conferința ambasadurilor Marilor Puteri reuniți la Petersburg pentru a media diferendul teritorial româno-bulgar. Ambasadorii Marilor Puteri au redactat un act prin care Bulgaria urma să cedeze României orașul Silistra și împrejurimile acestuia. Această soluție a fost considerată la București ca nesatisfăcătoare, iar opinia publică, favorabilă Serbiei (în cel de-al doilea război balcanic, Bulgaria s-a aflat în conflict cu foștii aliați din 1912–1913, cărora li s-a alăturat Turcia), a devenit tot mai ostilă Bulgariei.

În cursul lunii mai 1913, atât Senatul, cât și Camera s-au întrunit în ședințe secrete și au dezbătut Protocolul de la Petersburg, autorizând totodată Guvernul pentru punerea lui în aplicare.

Cu prilejul acelor ședințe secrete în care au fost dezbătute cele 4 puncte ale Protocolului, au fost discutate și rezultatele de până atunci ale politicii balcanice românești și ale acțiunii diplomatice a Guvernului. De asemenea, erau analizate și perspectivele ce se deschideau pentru România în momentul conturării unei noi realități politice în spațiul sud-est european. Menționăm că din acele dezbateri au fost publicate doar discursurile lui N. Iorga în Cameră și ale lui Ion I. C. Brătianu în Senat.

Discursul lui Ion I. C. Brătianu, deosebit de virulent, arăta că național-liberalii, practic, dăduseră mână liberă conservatorilor în promovarea unei politici externe care nu adusesse niciun folos țării și chiar diminuase prestigiul României în Europa. El aprecia cu totul negativ ceea ce prevedea Protocolul de la Petersburg precum și ceea ce a fost înainte de acesta. Situația fraților de peste Dunăre era evocată astfel: „Protocolul de la Londra recunoaște în formă drepturi de care se bucurau în mod efectiv sub dominațiunea turcă și a căror eficacitate va depinde de autoritatea Statului nostru în viitor... În chestiunea revendicării graniței s-a reparat o nedreptate a Tratatului de la Berlin... De vină am fost că n-am știut să înfăptuim legitima noastră aspirațiune... Glasul României nu este ascultat”⁵.

În ședința Senatului din 15 mai 1913, s-au redeschis dezbaterile publice în cadrul cărora a fost propusă următoarea Moțiune de încredere în politica Guvernului: „Senatul, luând cunoștință de Protocolul semnat la 26 aprilie în St. Petersburg de reprezentanții celor șase Mari Puteri, autorizează Guvernul a lua măsurile necesare pentru punerea lui în lucrare”.

În cele din urmă, șeful liberalilor, Ionel Brătianu, a ținut să arate public că „Partidul Național-Liberal votează moțiunea propusă pentru aducerea la îndeplinire a Protocolului ...”. În viziunea sa, actul redactat de Marile Puteri „repară — în parte — una din nedreptățile trecutului și confirmă legitimele noastre legături religioase și culturale cu conaționalii noștri macedoneni”.

⁵ Cf. *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, vol. IV, București, 1940, pp. 15-44.

Totodată, el a mai precizat că în opinia PNL nu au fost satisfăcute revendicările drepte ale României formulate în urma schimbărilor teritoriale în Balcani, și, ca atare, „nu pot lega, în niciun fel, acțiunea politică a Regatului, în situațiunea actuală a Peninsulei Balcanice. ...Votul nostru, care nu implică o aprobare a politicii Guvernului, are caracterul exclusiv al unei autorizări pentru a aduce la îndeplinire punctele 1, 2, 3 și 4 din sus menționatul Protocol”⁶.

O părere contrară a avut senatorul dr. N. Tomescu care opina că, deși era de acord cu prevederile Protocolului, considera prematură ratificarea acestuia și a propus o amânare de câteva zile deoarece chestiunea balcanică era încă deschisă.

La finalul discuțiilor, Moțiunea de încredere în politica Guvernului a fost adoptată de 77 senatori din cei 86 prezenți, restul fiind contra.

Starea de război din Balcani și activitatea internațională a Guvernului român în legătură cu problema dobrogeană au dus la prelungirea sesiunii ordinare până la 18 mai 1913 când, Al. Marghiloman, ministru de Finanțe a citit Mesajul Regal de închidere a sesiunii parlamentare care, referitor la politica externă și relațiile internaționale preciza:

„...Păstrând neutralitatea, România a contribuit în mod hotărâtor ca războiul din Balcani să rămână localizat și că restul Europei, împreună cu noi, să se bucure de binefacerile păcii. Întru aceasta, ocrotind în același timp interesele bine înțelese ale țării, am putut fi în deplin acord cu străduințele Marilor Puteri...”

Relațiile noastre cu Bulgaria care, în urma modificării radicale a Tratatului de la Berlin, trebuiau să primească o nouă bază, și care am fi dorit să se poată stabili prin directă înțelegere între cele două State, ne-au adus să primim o meditațiune a celor șase Mari Puteri ale Europei, meditațiune al cărei rezultat a fost protocolul semnat la St. Petersburg în ziua de 26 aprilie anul acesta. Domniile voastre autorizând Guvernul meu a primi și a executa dispozițiile acestui protocol, ați dovedit maturitatea politică la care a ajuns țara, și sunt cu atât mai mândru de a o constata, cu cât într-un Parlament, în care opoziția este așa de numeroasă, aproape unanimitatea Reprezentanților Națiunii a contribuit, într-un înalt patriotism, la acest însemnat rezultat”⁷.

La scurt timp, situația s-a modificat fundamental. Conflictul dintre foștii aliați a dus la izbucnirea celui de-al doilea război balcanic, la 16 iunie 1913, în care s-a implicat și România. În urma atacurilor trupelor bulgare împotriva Serbiei, acesteia din urmă i s-au alăturat Grecia și Muntenegrul, mai apoi și Imperiul Otoman. Intrarea României în acel conflict s-a datorat faptului că, în urma unei note transmise la Sofia de către Guvernul român, în care preciza că „dacă aliații balcanici s-ar afla în stare de război, România n-ar putea să păstreze rezerva ce-și impusese până acum în interesul păcii și s-ar vedea silită să intre în acțiune”, și cum Guvernul bulgar „n-a crezut necesar să răspundă acelei note”, iar trupele sale au atacat Serbia, fără vreo prealabilă notificare, armata română a primit ordin de a interveni⁸.

⁶ *Monitorul...*, nr. 61 din 1 iunie 1913; Vezi și *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, vol. IV, București, 1940, p. 3 și pp. 15-44.

⁷ *Monitorul...*, nr. 61 din 1 iunie 1913.

⁸ *Enciclopedia istoriei politice a României. 1859-2009*, elaborată sub redacția lui S. Neagoe, vol. I, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2009, p. 135.

Guvernul conservator, prezidat de Titu Maiorescu (evident cu consimțământul Regelui), a optat pentru calea militară de rezolvare a diferendului româno-bulgar. Prin urmare, la 27 iunie România a declarat război Bulgariei.

Mobilizarea armatei române și intrarea trupelor române pe teritoriul Bulgariei au fost apoi aprobate, cu unanimitate de voturi, în sesiunea extraordinară a Senatului din 3-4 iulie 1913. Fotoliul prezidențial al Camerei Superioare era pe atunci ocupat de conservatorul Ion N. Lahovari.

Mesajul Regal prevedea: „Războiul din Balcani a izbucnit din nou, de astă dată provocat fără veste de Bulgaria împotriva propriilor săi aliați. Guvernul meu a trebuit să ia măsurile indicate pentru menținerea situației convenite României față de noua stare de lucruri din Peninsula Balcanică. Mobilizarea întregii armate a fost decretată la 20 iunie, și în dimineața zilei de 28 ale aceleiași luni primele trupe române au intrat în Bulgaria. V-am convocat într-o scurtă sesiune extraordinară pentru a supune patrioței domniei-voastre chibzuirii urgente la proiecte de legi reclamate de împrejurări. Știu că în aceste momente, deosebit de însemnate, cugetele noastre ale tuturor sunt unite într-o singură hotărâre: de a aduce orice jertfă pentru apărarea și înălțarea României”⁹.

De asemenea, Senatul a mai adoptat proiectul de lege prin care s-a dispus ca starea de asediu să poată fi declarată prin Decret Regal.

Pentru a evita intrarea armatei române în Bulgaria, Guvernul de la Sofia a transmis Bucureștiului o notă prin care a declarat că era de acord cu modificarea frontierei româno-bulgare (linia Turtucaia-Dobrici-Balcic) și a cerut în schimb pacea. Guvernul român a răspuns, prin intermediul Italiei, la 7 iulie 1913, cerând încetarea ostilităților pe toate fronturile.

Campania armatei române a fost un fel de „război fulger” căci ea s-a desfășurat rapid și cu pierderi reduse, cauzate îndeosebi de ravagiile holerei.

În intervalul 16 iulie – 22 iulie 1913 a avut loc Conferința de pace de la București, prin care s-a încheiat al doilea război balcanic. Pacea semnată la București a dat satisfacție României, care a primit așa-numitul Cadrilater (viitoarele județe Durostor și Caliacra), care dădea țării noastre o frontieră sigură în Dobrogea. Găzduirea acestui congres de pace balcanic la București (pentru prima oară țările din Europa de sud-est discutau și rezolvau problemele lor fără ca Marile Puteri să fie de față) a fost un indiciu al prestigiului căpătat de România pe plan internațional. Pentru prima dată problemele balcanice erau rezolvate exclusiv de către Statele din zonă. Încercările ulterioare ale Austro-Ungariei, temporar și ale Rusiei și Marii Britanii, de a supune Tratatul de la București unei cenzurări din partea Marilor Puteri nu au dat rezultate.

Ca o consecință a păcii, la 17 august 1913, s-au restabilit relațiile diplomatice româno-bulgare.

Aspecte ale politicii internaționale au revenit în atenția primordială a Senatului odată cu deschiderea sesiunii ordinare, la 15 noiembrie 1913, când, relativa liniște din țară și din jurul ei a permis o întreagă dezbatere asupra politicii externe promovate de către guvernanti pe parcursul a peste un an de zile. Sarcinile principale ale acelui legislativ au fost: ratificarea Tratatului de pace de la

⁹ *Monitorul...*, nr. 1 din 5 iulie 1913.

București din 28 iulie 1913 și adoptarea legilor privind încorporarea Dobrogei de Sud, teritoriu intrat în componența Statului român.

De astă-dată, Mesajul Regal a fost prezentat de Principele Moștenitor Ferdinand și, alături de evidențierea instinctului de conservare al poporului român și succesul armatei, documentul regal constata situațiunea României în viața internațională:

„... Anexarea noului teritoriu, ...va fi de îndată supusă aprobării Corpurilor Legiuitoare, conform prescrierii Constituției.

Ca o urmare a atitudinii politice păstrată de Guvernul Meu în decursul crizei balcanice, relațiunile internaționale ale României au fost și sunt din cele mai bune. Pe de o parte, Marile Puteri au putut prețui concursul nostru la toate străduințele lor pentru pace, pe de alta, Tratatul de la București a statornicit raporturi amicale și deosebit de strânse între România și Statele de peste Dunăre.

Atât protocoalele Conferinței de pace de la București, ...cât și numeroasele acte și rapoarte anterioare, ce se vor aduce deosebit la cunoștința domniilor voastre, vor arăta cu deamănuntul tot mersul politicii externe a Guvernului Meu.

...Sunt mândru de a mă vedea înconjurat de reprezentanții Națiunii în momentul istoric în care prestigiul țării s-a înălțat într-un mod așa de însemnat și în care am câștigat recunoașterea Europei întregi prin eforturile făcute de noi întru restabilirea păcii în Peninsula Balcanică¹⁰.

În fapt, Tratatul de la București avusese pentru România câteva rezultate notabile, precum: o creștere teritorială, asigurarea securității sale, creșterea prestigiului în plan european și, nu în ultimul rând, primirea unor garanții privind asigurarea drepturilor naționale ale ramurii sudice a românismului. Totodată, evenimentele în care a fost implicată România, diplomatic și apoi militar, pe parcursul unui an de zile, s-au constituit în fapt într-o adevărată ruptură cu Puterile Centrale de care era legată printr-un tratat secret de alianță, a cărui nulitate a fost declarată formal în vara anului 1914, dar a cărui nulitate devenise evidentă pentru factorii responsabili un an mai înainte.

Pe ordinea de zi a ședințelor din 3, 4 și 5 decembrie 1913, au stat discutarea Adresei de Răspuns și ratificarea Tratatului de pace de la București, prilej cu care s-a consumat în Senatul României un „duel oratoric” memorabil: Brătianu contra Maiorescu, Maiorescu contra Brătianu¹¹.

În proiectul Adresei de Răspuns la Mesaj, prezentat în ședința din 3 decembrie 1913, s-a arătat că Senatul va sprijini Guvernul pentru întărirea armatei și a făcut referire la relațiile internaționale și la pacea de curând încheiată:

„Suntem fericiți a afla că relațiunile internaționale ale României sunt din cele mai bune. ...Noi cunoaștem binefacerile păcii și roadele statornice ce se pot culege, și iată de ce România n-a intervenit decât când siguranța și demnitatea ei au fost în joc. ...Suntem mândri a constata că Marile Puteri au prețuit concursul nostru și silințele ce am pus pentru a obține pacea, care ne va duce, suntem siguri, la legături tot mai strânse cu Statele din josul Dunării...¹².

¹⁰ *Ibid.*, nr. 1 din 19 noiembrie 1913.

¹¹ Vezi Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, volum editat de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 9.

¹² *Monitorul...*, nr. 5 din 11 decembrie 1913.

Discutarea ratificării Tratatului a prilejuit, dincolo de normalele confruntări politice, o retrospectivă asupra politicii românești.

În discursul din 3 decembrie 1913, continuat și în ziua următoare, Ion I. C. Brătianu a făcut o analiză completă a politicii balcanice românești, precum și a acțiunii Guvernului T. Maiorescu. El a declarat că aprobă rezultatele Păcii de la București, însă nu și acțiunea Guvernului din perioada premergătoare, așa cum reieșea ea din *Cartea Verde*.

Această culegere de documente prin care Ministerul de Externe justifica în fața Parlamentului țării acțiunea diplomatică a României în timpul războaielor balcanice, întocmită de Titu Maiorescu în calitate de șef al diplomației române, era în amănunțime analizată, scoțându-i-se în evidență o serie de carențe, atât în documentele propriu-zise, cât și în cele „raportate” Regelui. Brătianu considera că selectarea documentelor a avut „un caracter neadmisibil”, căci încerca să escamoteze slăbiciunea, lipsurile Guvernului, iar în unele cazuri să transfere responsabilitatea asupra Suveranului. Erau evidențiate, în special, multele ezitări ale Guvernului român în legătură cu dimensiunea revendicării dobrogene și modalitatea de soluționare a acesteia, Guvernul dovedind în acea problemă „echivoc, neclaritate, nehotărâre”. Oratorul a exprimat dorința ca în viitor „să avem cu Bulgaria nu numai relațiuni de bună vecinătate ...să avem relațiuni de amicitie sinceră”.¹³

În partea finală a discursului său, preluând o parte din ideile exprimate în ședința secretă din luna mai 1913, când îi aruncase șefului Guvernului T. Maiorescu de la tribuna Parlamentului: „România a pierdut trenul!”, Ionel Brătianu mai rostea că, multă vreme, Guvernul acționase în cadrul așa-zisei *Silistriada*.

„Prin urmare, dl prim-ministru nu așteaptă trenul care fluiera. D-sa din contră, se grăbea: *Dați-mi Silistra!* Dacă îmi dați Silistra, eu privesc în liniște toată dezvoltarea ulterioară din Balcani...”

Ei bine, d-lor, atunci consecința logică pentru cei care susțin că doreau trenul al doilea cu asemenea convingeri, este că doreau conflagrațiunea generală a Europei, căci ei spuneau formal că intervențiunea României nu o puteau prevedea decât cu urmarea fatală a unei conflagrațiuni generale”.¹⁴

Discuțiile asupra Adresei de Răspuns au continuat și în ziua de 4 decembrie 1913, când Brătianu și-a dezvoltat ideile în aceeași notă. În cadrul dezbaterilor, s-au înfruntat în special Ion I. C. Brătianu, șeful Opoziției, pe de o parte, și Titu Maiorescu, șeful Guvernului, pe de altă parte, ultimul fiind sprijinit de Take Ionescu.

Titu Maiorescu, acest „corifeu al elocinței române”¹⁵, și-a apărât întreaga sa acțiune, combătând întru-totul cele afirmate de antevorbitorul și rivalul său politic. În memorabilul său discurs, premierul a realizat „o expunere-bilanț asupra modului în care a fost condusă acțiunea politică, diplomatică și militară a României în cursul războaielor și până la pacea de la București”.

„Care era trenul României? — întreba, retoric, Maiorescu. Trenul sosit la momentul în care blocul balcanic se desfăcea efectiv, când nu era expusă România ca, atacând pe bulgari, să atace și pe sârbi și pe ceilalți, și să-și compromită toată

¹³ *Ibid.*, nr. 5 din 11 decembrie 1913.

¹⁴ *Idem.*

¹⁵ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 9.

situațiunea. Acesta era trenul României. ... Orice ați tălmăci și răstălmăci d-voastră din acte împotriva acțiunii noastre, realitatea este că acțiunea aceasta a adus ca rezultat Pacea de la București¹⁶.

A afirmat apoi, că Guvernul român știa încă din vara anului 1912 tot ceea ce se întâmplase în Balcani și că atâta timp cât a existat blocul balcanic, România s-a găsit în imposibilitatea de a interveni. Trăgea concluzia că ocazia favorabilă pentru țara noastră („trenul României“) a apărut doar o dată cu destrămarea blocului balcanic. Invoca în favoarea tezei sale privind o acțiune pregătitoare, importante fonduri alocate armatei, deci în vederea unei acțiuni viitoare, în care ar fi existat o atitudine unanimă a Guvernului.

În acel discurs apoteotic, referitor la modul în care a alcătuit Cartea Verde „menită să arate tot firul dezvoltării păcii noastre externe“, șeful diplomației române a justificat mai cu seamă întreaga evoluție a contactelor diplomatice româno-bulgare până la semnarea Protocolului de la Petersburg, a adus la cunoștință că, încă din luna mai 1913, Guvernul român primise propuneri de alianță din partea Serbiei și a Greciei. A apreciat, de asemenea, că „România nu este o mare putere, dar este și ea o putere, o putere care are conștiința de sine, putere care se reazămă pe un avânt național care a uimit lumea... cu înalta misiune să pună ordine și să aducă pacea în Balcani... aprobată de Europa întreagă în acțiunea sa“¹⁷.

În ședința din 5 decembrie 1913, Titu Maiorescu președintele Consiliului de Miniștri, a solicitat votarea proiectului de Răspuns la Mesaj, deci de aprobare a acțiunii Guvernului și de ratificare a Tratatului de pace încheiat la București, la 28 iulie 1913, care fixa limita dintre România și Bulgaria. Cererea prim-ministrului a fost urmată de un vot pozitiv în unanimitate¹⁸.

Discutarea și ratificarea deciziilor cuprinse în Tratatul de pace a constituit „cântecul de lebadă“ al Guvernului Titu Maiorescu și al Parlamentului său. În ultima ședință a sesiunii dinaintea vacanței de iarnă, din 23 decembrie, atât T. Maiorescu, cât și Take Ionescu anunțau retragerea Guvernului și intrarea în opoziție. Retragerea Cabinetului a devenit efectivă prin demisia înaintată Regelui, la 31 decembrie 1913.

La 4 ianuarie 1914 s-a constituit Cabinetul național-liberal condus de Ion I. C. Brătianu care era și ministru de Război (Emanoil Porumbaru – ministru de Externe; din 8 decembrie 1916 – Ion I. C. Brătianu). A fost un Guvern al reformelor, al gestionării țării în perioada neutralității din primii ani ai războiului mondial și cel sub care România a decis să intre în acțiunea pentru desăvârșirea unității teritorial-naționale.

La redeschiderea sesiunii vechiului Parlament, la 11 ianuarie 1914, președintele Consiliului de Miniștri a citit Mesajele Regale referitoare la dizolvarea Parlamentului, organizarea de noi alegeri parlamentare și convocarea Adunării Legiuitoare în februarie 1914.¹⁹

Liberalii acționau de mai mulți ani pe linia unor reforme sociale: problema agrară și sistemul electoral. După ce, ca partid de guvernământ în anii 1907-1909,

¹⁶ *Monitorul...*, nr. 6 din 12 decembrie 1913.

¹⁷ Vezi T. Maiorescu, *op. cit.*, pp. 241-254.

¹⁸ *Monitorul...*, nr. 6 din 12 decembrie 1913.

¹⁹ *Ibid.*, nr. 14 din 14 ianuarie 1914.

PNL a inițiat o reformă agrară cu efecte pozitive, dar limitate, în 1913 și-a înscris în programul de guvernare, însușit ulterior și de majoritatea parlamentară din cele două Camere, două mari reforme: una politică care viza restructurarea sistemului de vot prin introducerea colegiului electoral unic și sufragiul universal și, mai cu seamă, o reformă agrară — prin exproprierea parțială a marii proprietăți (de peste 1 000 ha) și împrăștierea țăranilor.

Urmărind firul cronologic, la alegerile pentru Senat din zilele de 8, 10, 12 februarie, PNL și-a asigurat o mare majoritate de 97 de reprezentanți, în timp ce ambele partide conservatoare au adunat, cu greu, doar 20 de mandate. Începea o nouă legislatură, foarte scurtă, 21 februarie – 22 aprilie 1914, care a cuprins o singură sesiune ordinară (incompletă), avându-l ca președinte al Senatului pe Basile M. Missir.

Practic, Corpurile Legiuitoare (Constituanta) au fost convocate pentru a urma procedura legală pentru revizuirea Constituției, dezbaterile urmând să continue în sesiunea din toamnă, dar, după cum vom vedea, izbucnirea Primului Război Mondial a făcut imposibilă adoptarea unei decizii finale asupra acestui program liberal de reforme.

Atât în Mesajul Tronului prezentat de Regele Carol I la deschiderea Parlamentului, la 21 februarie 1914, cât și în intervențiile senatorilor național-liberali a fost invocată participarea României în al doilea război balcanic ca un factor care cerea grăbirea reformelor. Referințe privind relațiile internaționale ale României extrase din Mesajul Regal:

„...Sunt fericit să constat și astăzi că relațiile Regatului cu toate Statele sunt din cele mai bune. România nu va pregeta să mențină și să asigure pacea la care a contribuit atât de puternic și care i-a atras încrederea tuturor. Prin însăși această încredere ea este în măsură să aibă în această parte a Europei o acțiune binefăcătoare de împăciuire.“

Referitor la reformele care se preconizau, Regele a precizat: „Sunt încredințat că și domniile-voastre... veți purcede la discuția măsurilor cerute pentru înfăptuirea reformelor agrare și a celor politice și că, împreună cu Guvernul meu, veți ști să dați operei domniilor-voastre caracterul de armonie socială care se cuvine să-l aibă“²⁰.

În ședința din 24 februarie, senatorul liberal C. Costescu-Comăneanu a invocat, în numele unui grup de senatori, necesitatea modificării Constituției întrucât aceasta nu mai corespundea noilor realități și cerințe ale țării. El a evocat în mod concret problema agrară, dar și pe cea politică, și s-a pronunțat pentru desființarea colegiilor existente și sporirea numărului alegătorilor.

Replica conservatorilor privind modificarea Constituției nu a întârziat să apară. Liderul conservator Al. Marghiloman — fără a contesta principiul revizuirii — învinuia graba guvernanților și aprecia că „ar trebui cercetare liniștită și documentată“²¹.

La 27 februarie 1914, național-liberalul N. N. Săveanu a prezentat Senatului raportul Comisiei pentru revizuirea Constituției care viza: introducerea cole-

²⁰ *Ibid.*, nr. 1 din 25 februarie 1914.

²¹ *Ibid.*, nr. 2 din 26 februarie 1914.

giului unic la Cameră care atrăgea după sine o reorganizare a Senatului, revizuirea articolelor privitoare la chestiunea agrară și la cea politică și lărgirea dreptului la vot, după revizuirile din 1883 și 1884²².

În zilele următoare, s-au discutat, în paralel, atât Adresa de Răspuns la Mesaj, cât și raportul pentru revizuirea Constituției. Dezbaterile sterile din Senat pe marginea Adresei au avut în vedere — în cea mai mare parte — aceeași problemă a reformelor și Adresa a fost adoptată cu 72 voturi pentru și 5 împotrivă.

Tot în cursul acelei sesiuni, Senatul a adoptat: legea prin care Guvernul român era autorizat să adere la Convenția internațională pentru opium, încheiată la Haga în 1912; Convenția de comerț dintre România și Grecia, din 4 martie 1914, care fusese denunțată la 1 iulie 1906 etc.

În ședința din 22 aprilie 1914, Ion I. C. Brătianu a dat citire Mesajului Regal care anunța dizolvarea Corpurilor Legiuitoare și programarea alegerilor parlamentare pentru luna mai²³.

Alegerile pentru Senat s-au desfășurat în zilele de 24, 26 și 28 mai 1914, în urma cărora național-liberalii au obținut 79 de mandate (aceștia înregistrând un mic regres față de alegerile anterioare), P. Conservator 22 de mandate, P. Conservator-Democrat 12 locuri, iar independenții 5 mandate.

Noul Parlament a fost convocat pentru ziua de 5 iunie, dată la care a început ultima sesiune completă de 4 ani (până la 25 aprilie 1918) a perioadei la care ne referim (1900-1918), care abundă în sesiuni, dar fiind marcată și de multe întreruperi pricinuite de război.

Adunarea Constituantă, întrunită în sesiune extraordinară, a ținut în perioada 5-21 iunie 1914, 10 ședințe. În prima parte a Mesajului Regal de deschidere a Parlamentului au fost evocate și relațiile internaționale ale României, menționându-se mai cu seamă relațiile cu Rusia, în urma vizitei în România a țarului Nicolae al II-lea. Acesta a fost ultimul Mesaj al Suveranului Carol I adresat parlamentarilor, deoarece în toamna aceluiași an a încetat din viață.

Câteva secvențe de relații internaționale, reproduse din Mesaj:

„În ceasul în care începeți înăuntrul o lucrare atât de însemnată, îmi este cu deosebire plăcut să pot constata că bunele noastre raporturi cu toate Statele s-au întărit încă mai mult în interesul păcii. Credincioși acestei ținte constante a politicii noastre, vom urma să veghem la menținerea echilibrului în Peninsula Balcanică, echilibru la stabilirea căruia am contribuit atât de puternic vara trecută, și să unim silințele noastre cu ale acelor care luptă pentru consolidarea păcii europene”²⁴.

În ședința Senatului din 16 iunie 1914, s-a evocat — cu indignare și îngrijorare — asasinarea, cu o zi înainte, a lui Franz Ferdinand, Moștenitorul Tro-nului Austro-Ungariei, scoțându-se în evidență prietenia acestuia pentru români (mai cu seamă cei din Ardeal) după care, în semn de doliu, s-a ridicat ședința.

În Adresa de Răspuns la Mesaj, Senatul s-a exprimat în acord cu Guvernul și propunerile acestuia. După încheierea sesiunii extraordinare a Constituanței, la 21 iunie, practic fără realizări și fără o istorie deosebită, urma ca dezbaterile con-cretă a articolelor din Constituție să înceapă în toamnă.

²² *Ibid.*, nr. 5 din 2 martie 1914.

²³ *Ibid.*, nr. 37 din 6 mai 1914.

²⁴ *Ibid.*, nr. 1 din 7 iunie 1914.

Însă izbucnirea conflagrației mondiale și adoptarea deciziei de neutralitate a Statului român, precum și declanșarea unor ample acțiuni politice legate de viitorul „românismului”, au făcut ca factorii de conducere de atunci ai țării să amâne — pentru o perioadă nedeterminată, oricum până după terminarea războiului — discuțiile din Parlament pe tema modificării Constituției. Principala preocupare a Statului a constituit-o urmărirea cu atenție a situației politice internaționale, a evoluției operațiilor militare, a adoptării celei mai potrivite hotărâri în vederea înfăptuirii idealului național.

O dată cu declarația de război adresată Serbiei de către Austro-Ungaria, la 15 iulie 1914, a izbucnit Primul Război Mondial. Rând pe rând, Statele care formau cele două puternice alianțe europene rivale (Puterile Centrale și Antanta) au fost atrase în război: Germania a declarat război Rusiei (la 19 iulie), apoi Franței (la 21 iulie); iar la 22 iulie Marea Britanie a declarat război Germaniei.

Pe plan internațional, România era legată printr-o alianță de Puterile Centrale, datorată semnării, la 18 octombrie 1883, a Tratatului de alianță cu Austro-Ungaria, un tratat cu caracter pur defensiv, la care au aderat ulterior Germania și Italia, ultima dată fiind reînnoit în anul 1913.

Prin alianța cu Puterile Centrale, România a putut ieși atunci din izolarea diplomatică în care se găsea, și-a aflat un reazem împotriva uneltirilor rusești, putându-și consolida poziția în Europa de Sud-Est. Formal aliată cu Austro-Ungaria, România a desfășurat în criza balcanică din 1912-1913 o politică contrară intereselor Vienei, aceasta din urmă interesată să consolideze Bulgaria și să slăbească Serbia, percepută ca o amenințare pentru securitatea dualismului austro-ungar.

Pe termen lung, această alianță a fost o alăturare nefirească, care a stânjenit sprijinul Vechiului Regat acordat mișcărilor naționale ale românilor ardeleni. De aceea, prevederile tratatului au rămas secrete aproape pentru întreaga elită politică de la acea vreme. De teama respingerii, textul tratatului nu a fost supus niciodată spre ratificare Parlamentului.

În ajunul primului război mondial, alianța României cu Puterile Centrale era puternic erodată de divergențele dintre Viena-Budapesta și București și de puternicul curent de opinie publică favorabil românilor transilvăneni, deveniți victimele unei brutale politici de deznaționalizare.²⁵ Din aceste motive, la începutul secolului al XX-lea s-a produs o lentă reorientare diplomatică, care va culmina cu ieșirea României din alianța cu Centralii și aderarea ei la Antantă.

Separat, cele două mari Alianțe europene au început demersurile diplomatice pentru atragerea României în război de partea lor. La 18 iulie 1914 Împăratul Wilhelm al II-lea al Germaniei solicita Regelui Carol I intrarea României în război alături de Puterile Centrale, conform Tratatului secret încheiat în 1883. Dinspre Antanta, ministrul plenipotențiar al Imperiului țarist la București, Stanislav Poklevski-Koziel, cerea premierului Ion I. C. Brătianu participarea României la război alături de Antanta, oferind în schimb sprijin pentru viitoarea unire a Transilvaniei cu Statul român.

²⁵ Cf. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, București, Univers Enciclopedic, pp. 253-254.

Cum situația internațională s-a precipitat, la propunerea prim-ministrului, Ion I. C. Brătianu, Regele a convocat, la 21 iulie 1914, la Sinaia, Consiliul de Coroană pentru luarea unei decizii în legătură cu poziția României față de războiul care începuse. La acel Consiliu au participat: premierul cu membrii Guvernului, lideri importanți ai partidelor politice, foști miniștri, președintele Adunării Deputaților; cel al Senatului a absentat de la această întrunire, aflându-se la Paris.

Încă de la început Brătianu era decis să impună neutralitatea ca atitudine politică a momentului; iar Carol I a scos la iveală, în timpul ședinței, Tratatul secret din 1883.

Puși în fața celor trei opțiuni (participarea la război alături de Puterile Centrale, de partea Antantei sau neutralitate), în urma dezbatelor, Consiliul de Coroană a hotărât, aproape în unanimitate ca România să rămână neutră. Oficial, poziția era motivată de același argument, invocat și de Italia: Austro-Ungaria avusese inițiativa declarării războiului, nefiind victima unui atac neprovocat; ea nu se consultase cu România, în timpul crizei politice, al cărei deznodământ a fost războiul. În fapt, Regele Carol I, care văzuse întotdeauna destinul României solidar cu cel al Germaniei, a dorit — sprijinit de P. P. Carp — intrarea în război alături de Puterile Centrale, dar nu a putut ignora amploarea curentului popular ostil Austro-Ungariei.²⁶

Ignorând Tratatul cu Puterile Centrale, România și-a luat pe viitor libertatea de decizie și acțiune. Cum România și Italia au luat o poziție similară față de războiul în curs între Puterile Centrale (Austro-Ungaria, Germania) și Antantă (Rusia, Franța, Anglia), la 10 septembrie 1914 s-a încheiat, la București, Acordul româno-italian, în baza căruia cele două părți s-au angajat să nu iasă din neutralitate fără a se informa reciproc.

Îndată după încetarea din viață a Regelui Carol I (27 septembrie 1914) Moștenitorul Tronului, Ferdinand de Hohenzollern a fost proclamat Rege al României.

România s-a aflat în fața unor opțiuni cardinale pentru destinul viitor al provinciilor istorice aflate încă sub asupriri străine. În fond, principala problemă a fost întreprinderea unor acțiuni complexe, inclusiv prin participarea la război pentru eliberarea fraților români încorporați Austro-Ungariei sau Rusiei țariste.

Ambele Alianțe, interesate să atragă Regatul României de partea lor, au făcut tot felul de demersuri diplomatice în sprijinirea realizării idealului național al românilor. Astfel de promisiuni au fost însoțite de tot felul de presiuni ce vizau intrarea României în război, dată fiind însemnătatea potențialului ei uman, material, militar.

În anii neutralității armate (1914-1916) scena politică românească a fost ocupată de confruntarea celor două puncte de vedere: alături de cine trebuia să participe România la război: de Puterile Centrale sau de Antantă?

Sesiunea parlamentară 15 noiembrie 1914-26 februarie 1915 a fost, probabil, una dintre cele mai insignifiante din întreaga istorie a parlamentarismului românesc din perioada modernă. Mesajul Regal de deschidere a Parlamentului, împărtășind punctul de vedere al Guvernului, a evocat doar personalitatea defunctului Rege Carol I sub care „am desăvârșit pentru de-a pururi unirea a două țări

²⁶ Vezi, Ion Mamina, *Consilii de coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, pp. 27-52.

surori, am redobândit Independența țării și am întemeiat Regatul României. ...Iar prestigiul țării în afară, sub El și prin El s-a ridicat la cea mai mare considerație“, și a făcut apel la „concursul sincer și patriotismul luminat al tuturor forțelor națiunii, precum și la unirea sufletească a tuturor“²⁷.

În noua conjunctură internațională, date fiind necesitățile legate de promovarea diplomației guvernamentale, senatorii, în urma unui acord tacit, au hotărât să nu discute Mesajul Tronului. Lucrările Senatului s-au desfășurat în cadrul unei sesiuni ordinare ce a durat puțină vreme, dar cu lungi întreruperi. Adoptarea Adresei de Răspuns a fost doar o formalitate care s-a desfășurat în ședința din 13 decembrie 1914. Cu aceea ocazie, Ion I. C. Brătianu a anunțat oficial amânarea reformelor și a cerut deplină încredere în Guvern, afirmând că „țara are nevoie de unirea sufletească a tuturor fiilor săi“.

În numele Opoziției, senatorul C. G. Dissescu a afirmat răspicat ideea ca toate forțele națiunii să lucreze „pentru îndeplinirea unității politice și naționale a Regatului român“²⁸.

Discuțiile referitoare la viitoarea acțiune politico-militară a României au arătat că marea majoritate a senatorilor și-au exprimat de la tribuna parlamentară opțiunea pentru eliberarea Transilvaniei și a Bucovinei, decizie care presupunea intrarea României în război alături de Antantă. Numărul celor care s-au pronunțat pentru expectativă și păstrarea neutralității vremelnice sau definitive a fost mic și s-a împușinat continuu.

În ședința din 4 februarie 1915, senatorul antantofil G. C. Dobrescu a adresat o interpelare președintelui Consiliului de Miniștri, centrată pe acțiunea externă a României, acuzând Guvernul pentru întârzierea în politica de neutralitate. La începutul amplei sale intervenții a ținut să evidențieze „abisul“ dintre „concepția politică... a românilor din Regat, și concepția politică... a M. S. Regele Carol... între cum înțelegea să ducă mai departe politica externă factorul acela răspunzător sau nerăspunzător și între cum înțelegem să ducem noi politica externă“, făcând referire la hotărârea Consiliului de Coroană din 21 iunie 1914. Întreaga sa expunere s-a axat pe analiza relațiilor internaționale ale României de dinainte și de după acel Consiliu de Coroană care a hotărât neutralitatea României. Câteva afirmații ale antantofilului Dobrescu:

„Înainte de Consiliul de Coroană, d-lor, s-a petrecut un eveniment extraordinar, țara aceasta era legată prin convenție cu o grupare de Puteri despre care ea nu avea nicio știre, în orice caz, consimțământul legal al țării nu fusese luat.

Am făcut politică externă sacrificând tot ce aveam mai scump, interesul neamului nostru, tot, crezând că la urma urmelor, aceia pentru care se făceau aceste sacrificii morale vor avea o conduită mai omenoasă față de frații noștri din provinciile subjugate.

Numai că — a continuat senatorul — în acest timp s-au întâmplat câteva lucruri care trebuiau să schimbe direcția politicii noastre externe“ (referindu-se printre altele la Memorandumul românilor din Transilvania din 1890).

În privința hotărârii Guvernului Brătianu de a păstra neutralitatea țării, oratorul avea o altă părere: „Aceasta este diversiunea pe care înadins am păstrat-o la

²⁷ *Monitorul...*, nr. 1 din 19 noiembrie 1914.

²⁸ *Ibid.*, nr. 7 din 19 decembrie 1914.

urmă, pentru ca să arăt dezorientarea pe care au voit să o creeze cei ce fac politică filogermană și să lege acțiunea noastră de cea a Italiei. ...Nu se potrivește situațiunea noastră cu a lor. Într-o singură privință se potrivește: că avem și noi și ei de luat, dar de aici încolo deosebire fundamentală. Ei și-au vărsat sângele și au făcut sacrificii enorme pentru a-și realiza unitatea națională; datoria noastră este să nu vărsăm și noi sângele nostru și să facem sacrificii pentru unitatea noastră națională.

Ideea de a căpăta ceva prin neutralitate este o idee nenorocită și aci vin la altă diversiune.

S-a zis că putem sta neutri și să căpătăm ceva!

Ideea cerșetorului care stă la răspântie întinzând mâna! Somez pe toți domnii care susțin neutralitatea compensativă... să-mi spună mie cineva dacă în cursul istoriei universale a existat un popor mic, care, stând neutru, va fi căpătat un pal-mac de pământ de la aceia care s-au războit. Popoarele mari știu să se împartă mai bine între ele și adeseori popoarele mici sunt care plătesc, dar popoarele mici totdeauna n-au căpătat nimic, sau dacă au căpătat a fost prin mari vărsări de sânge. Și acum tinde a se întoarce la noi teoria neutralității compensative, că ne vor da nouă, imperiile cele mari, pământ, pentru că stăm neutri. ... Aceasta este o politică de cerșetori, incompatibilă cu caracterul nostru național.“

În numele Guvernului, răspunsul la interpelare l-a dat Al. Constantinescu, ministrul Agriculturii și Domeniilor:

„... În ceea ce privește Guvernul, el este pe deplin conștient și de datoria lui și de răspunderea lui către țară. El cere să fie dispensat de a da explicațiuni asupra acțiunii sale până când le va putea da complet, în întregime.

Respectăm părerile, și e o datorie de patriotism cerând ca să nu ne suspectăm unii pe alții, de aceea, cerem încredere în acțiunea Guvernului, care își recunoaște și datoria și răspunderea lui. Acesta este răspunsul la interpelarea d-lui Dobrescu.“²⁹

Timp de doi ani (1914-1916), premierul Brătianu a negociat cu Antanta, în secret, condițiile cele mai favorabile pentru intrarea României în acțiune, preocupat să obțină angajamentul ferm al Alianței pentru revendicările național-liberale, precum și o cât mai mare economie de sânge.

După intrarea în război a Italiei și a Bulgariei, în 1915, România a devenit obiectul solicitărilor celor mai presante din partea celor două tabere. Puterile Centrale își dădeau seama că, în cel mai fericit caz pentru ele, România va rămâne neutră; Antanta, intrată tot mai mult în interesul Bucureștiului, voia să grăbească intrarea României în război, pentru a slăbi presiunea germană pe frontul din Franța. În cadrul ofensivei diplomatice a Puterilor Centrale de a determina Guvernul român să nu încheie un tratat de alianță cu Antanta, ministrul de Externe german, Gottlieb von Jagow, a dat, la 4 februarie 1915, asigurări Guvernului român privind recunoașterea granițelor Moldovei dinainte de 1812 (retrocedarea Basarabiei), în caz de victorie a Centralilor. O promisiune asemănătoare a făcut și noul ministru al Afacerilor Străine al Austro-Ungariei, Burian von Rajecz.

La 5 martie 1915 prim-ministrul Ion I. C. Brătianu l-a informat pentru prima dată pe Camille Jean Blondel, ministrul Franței la București, că decizia Statului

²⁹ *Ibid.*, nr. 13 din 11 februarie 1915.

român de a intra în război depinde de: elucidarea intențiilor Italiei, cunoașterea exactă a perioadei sosirii în România a munițiilor comandate în Franța, încheierea unei Convenții cu Statele Antantei care să precizeze limitele teritoriilor din Austro-Ungaria care ar reveni României, în cazul victoriei Antantei, încheierea unei convenții cu Statele Majore ale Puterilor aliate.

Tratativele româno-ruse (Rusia reprezentând întreaga Antantă) în vederea intrării României în război de partea Aliatilor au început la 20 aprilie 1915. Nota remisă de ministrul Afacerilor Străine, C. Diamandi lui S. D. Sazonov, conținea condițiile Guvernului român. Inițial, Guvernul țarist n-a fost de acord cu toate cererile Guvernului român, mai ales în ceea ce privește frontiera din Bucovina.

De partea Centralilor, în luna mai 1915 s-a desfășurat consfătuirea de la Viena pe marginea concesiilor teritoriale pe care Austro-Ungaria le-ar putea face Statului român în Bucovina, în cazul atragerii României în război de partea Puterilor Centrale. Au fost puse în discuție trei variante, printre care una prevedea retrocedarea întregii Bucovine.

La 10 iunie 1915 prim-ministrul Ion I. C. Brătianu a respins propunerea ca România să intre în război alături de Puterile Centrale, declarând că nu poate lua o astfel de decizie „împotriva țării întregi“.

Plenipotențiarul Austro-Ungariei la București, Ottokar Czernin, a prezentat, la 16 iunie 1915, premierului Ion I. C. Brătianu o nouă ofertă a Vienei: retrocedarea Bucovinei românești și unele concesiuni minore pe care Guvernul de la Budapesta era dispus să le acorde românilor din Monarhia bicefală în cazul intrării României în război de partea Puterilor Centrale. Șeful Guvernului român nu a dat nici de această dată curs ofertei austro-ungare.³⁰

Între timp, Parlamentul a început o nouă sesiune, la 15 noiembrie 1915 (până la 3 aprilie 1916); președinția Senatului fiind deținută de Basile M. Missir. Regele Ferdinand a adresat Parlamentului, prin Mesajul său, îndemnul să se ridice „cu inima și cu gândul, mai presus de orice alte preocupări“, „unind toate silințele lor pentru apărarea intereselor vitale ale României“³¹.

Adresa de Răspuns a Senatului a fost prezentată în ședința din 3 decembrie 1915 și conținea aprecieri cu privire la îndemnul adresat de Rege în Mesajul său:

„Cuprinși de o îngrijorare tot mai mare față cu durata și extinderea războiului mondial, ne dăm seama că numai printr-o unanimă încordare a tuturor voinței lor și puterilor de muncă, strâns unite în jurul Tronului de un ideal comun, vom izbuti să ocrotim existența și viitorul Patriei, în aceste vremuri de grea cumpănă.“³²

Discuțiile generale asupra Adresei de Răspuns au fost lungi și agitate. În cadrul acestora au fost abordate amplu problemele politicii internaționale a României, a căror discutare guvernării o evitaseră cu tenacitate până atunci. Au fost ridicate chestiuni precum îngrijorarea în legătură cu durata și extinderea războiului, interesele vitale ale Statului român și raporturile dintre acesta și soarta românilor de pretutindeni.

Încă de la începutul dezbaterilor, Opoziția antantistă, sprijinită într-o anumită măsură tacit și de unii liberali antantofoli, a început o acțiune tot mai deschisă

³⁰ Cf. *Enciclopedia...*, p. 143.

³¹ *Monitorul...*, nr. 1 din 17 noiembrie 1915.

³² *Ibid.*, nr. 7 din 8 decembrie 1915.

împotriva Guvernului. Aceștia au solicitat respectarea dreptului Parlamentului de dezbateri și control. De asemenea, au făcut presiuni pentru angajarea României în război alături de Aliați. Guvernul a fost învinuit în repetate rânduri de tergiversare, incompetență, ratarea ocaziilor favorabile pentru realizarea idealului național.

Au fost rostite discursuri în cadrul acelor dezbateri atât de senatori ai majorității guvernamentale — care au avut intervenții previzibile, apărând Guvernul și justificându-i tăcerea, precum și ai Opoziției care au fost foarte vehemenți la adresa Guvernului.

Primul care a luat cuvântul de la tribuna Senatului a fost senatorul conservator filipescan Constantin Argetoianu care a lansat un atac împotriva Guvernului și a făcut digresiuni pe marginea neutralității României: „Simt o mare mâhnire, fiind silit, ...să vin cu cuvinte de protestare energică și de adâncă deznădejde față de politica Guvernului, politică al cărui singur rezultat palpabil, până azi, este o mișorare a prestigiului țării în afară și o stare de anarhie sufletească în interior“. În continuare, a acuzat Guvernul de „o încercare de înăbușire a vieții noastre constituționale..., de o tentativă de Guvern personal...“. A mai declarat că Partidul Conservator nu poate răspunde la apelul la unire făcut de Guvern pentru a depăși problemele legate de război.

Vehementul antantofil a realizat apoi o trecere în revistă a posibilităților pe care le-a avut România din momentul izbucnirii războiului: „Puteam să mergem cu Puterile Centrale, puteam să mergem cu Aliații în contra Puterilor Centrale, puteam, în fine, să nu mergem nici cu unii, nici cu alții și să facem o politică de expectativă. ... Diplomaticește eram legați cu Puterile Centrale; ar fi fost o desfășurare naturală a politicii noastre de 30 de ani. Dacă s-ar fi hotărât această acțiune, ar fi fost o politică de aventură ...

Dacă s-ar fi hotărât acțiunea alături de Puterile Aliate, așa cum ar fi dorit opinia publică, cum impunea tradiția neamului nostru, ar fi fost a face o politică populară, dar cu riscuri, evident, în fond, tot o politică de aventură ...

Guvernul... s-a hotărât să facă politica de expectativă, să aștepte o circumstanță favorabilă care să permită țării să facă un pas mai hotărâtor...; dacă prim-ministrul ar fi trecut de partea Puterilor Centrale (această aventură s-ar fi prăbușit repede) sau alături de Puterile Aliate — dacă avea curajul să încerce cealaltă aventură, eu cred că aceasta s-ar fi transformat repede într-o adevărată epopee și că toată țara l-ar fi urmat fără nici cea mai mică ezitare... Noi, opoziția am așteptat să se hotărască pentru gestul pe care cu toții îl doream.“ El a conchis apoi că Guvernul a făcut „o politică de zăvălie“, și că acesta ar trebui înlocuit cu un Guvern de uniune națională.

Cam în același sens s-a pronunțat și colegul său din Opoziția conservatoare antantistă, senatorul G. C. Dobrescu, care a criticat Guvernul Brătianu pentru a nu fi intervenit alături de Antantă, în favoarea Ardealului: „D-lor, am afirmat anul trecut, și afirm și acum, că politica națională a format zig-zag-uri imense: când înainta cu violență, când dădea înapoi cu grabă și cu rușine. ... am rupt firul cu Serbia și ne găsim izolați.“

Am reținut și alte discursuri înflăcărâte, patetice, ale altor senatori conservatori antantofili, precum N. Filipescu și Thoma Ionescu (fratele lui Take), care

au făcut rechizitorii asupra consecințelor promovării unei politici de trei decenii alături de Puterile Centrale. Ultimul, rector al Universității bucureștene, a apreciat că alipirea la Puterile Centrale și separarea de Rusia ar fi îndepărtat îndeplinirea idealului național. În concepția sa, Rusia reprezenta „aliata noastră firească”, iar Austro-Ungaria „inamica noastră firească”.³³

Disputele pe marginea acțiunii politice a României hotărâtă de Guvern, au continuat și în ședința din 5 decembrie 1915. Cu acel prilej, reprezentantul Opoziției, N. Filipescu a adresat Guvernului o interpelare asupra „situațiunii raporturilor Guvernului cu Parlamentul”, acuzând existența unei „conspirații a tăcerii în chestiuni externe”.

În replică, în intervenția sa, senatorul I. C. Atanasiu, membru al majorității liberale a apărât acțiunile Guvernului pe considerentul că acesta „nu putea da în vileag tratarea acelor chestiuni pendinte între noi și alte State. E normal ca Ministerul de Externe, Guvernul să păstreze tăcerea asupra chestiunilor externe”, deoarece, a spus el — „ce Puteri străine ar mai sta de vorbă cu noi dacă am da dovadă de o asemenea limbuție?”

Dispute oratorice între membrii Majorității și cei ai Opoziției au avut loc apoi pe chestiunea transilvăneană, sugerându-se alianța cu Antanta.

Dezbaterile asupra Adresei de Răspuns s-au prelungit și în ședința din 8 decembrie 1915, prilej cu care Al. Marghiloman s-a oprit asupra a două chestiuni: politica externă și politica economică a României. Șeful Partidului Conservator și-a exprimat înțelegerea pentru „tăcerea” Guvernului (care nu a răspuns interpelărilor speciale care aduceau atingere politicii externe, și nu a făcut nicio comunicare oficială de politică externă) din moment ce nu se luase încă o decizie și țara nu era antrenată în acțiuni, și a atenționat că „nu trebuie să-i slăbim autoritatea față de străinătate”.

„Și sunt liniștit — declara omul politic responsabil Al. Marghiloman — pentru că oricare ar fi Guvernul, când el va fi pus în fața celei mai crunte și mai istovitoare realități, războiul, *el nu va putea face decât o politică de realități*; nu va putea face decât politica faptelor care sunt în putința momentului, nu va putea face decât politica operelor realizabile.”

Evocând discuțiile din Parlament legate de situația grea a românilor de peste Carpați, Marghiloman a amintit și cazul Basarabiei, întrebând retoric: „Suntem noi siguri că soarta românilor de peste Prut e mai bună? Suntem oare siguri că suferințele lor nu sunt cel puțin egale cu suferințele românilor de peste munți? Glasul care nu mai străbate încetează el de a fi un glas care geme?”

În încheierea dezbaterilor, premierul Ionel Brătianu a apreciat că disputele au fost pătimase, iar acuzațiile nedrepte.³⁴

Deținând majoritatea parlamentară, Guvernul a obținut un nou vot de încredere, urmând să-și continue acțiunea sa diplomatică complexă, care s-a soldat cu semnarea Acordului politic și a Convenției militare cu Antanta și cu trecerea de către armata română a Carpaților, în noaptea de 14-15 august 1916. Astfel a debutat o nouă pagină din istoria românilor, esențială pentru desăvârșirea Statului național, pentru crearea României Mari.

³³ *Idem.*

³⁴ *Ibid.*, nr. 10 din 12 decembrie 1915.

Față de manevrele și tergiversările lui Ionel Brătianu, Antanta și-a pierdut răbdarea, și, în vara anului 1916, a pus România în fața alternativei „acum ori niciodată”. După ofensiva armatei ruse (22 mai – 31 iulie 1916) pe Frontul de Est, la hotarele României („ofensiva Brussilov”), Statele Antantei au mărit presiunile pentru intrarea României în război.

Premierul român a sfârșit prin a semna, la 4 august 1916, Tratatul de alianță cu Antanta (Franța, Rusia, Italia, Marea Britanie), însoțit de o Convenție militară. România s-a angajat să intre în război împotriva Austro-Ungariei, iar Antanta îi recunoștea dreptul de a alipi teritoriile românești din Austro-Ungaria: Transilvania, Bucovina și Banatul. Cele Patru Puteri s-au mai angajat să sprijine consacrarea acestui drept la Conferința de pace.

Guvernul liberal a săvârșit unele erori: a angajat România în război cu armata nepregătită, a subevaluat capacitatea de ripostă a adversarului și și-a întemeiat planurile de luptă pe promisiunile Aliatilor.³⁵

Până a fost formulată declarația de război, Guvernul a ținut secretă alianța cu Antanta. Pentru a oficializa hotărârea deja luată, intrarea României în războiul de întregire națională, la 14 august 1916 Consiliul de Coroană s-a întrunit din nou. La acel Consiliu au participat, alături de Regele Ferdinand și Prințul Moștenitor Carol, Ion I. C. Brătianu, membrii Guvernului, lideri ai partidelor politice (Al. Marghiloman, N. Filipescu, Take Ionescu), foști premieri (Th. Rosetti, P. P. Carp, Titu Maiorescu), M. Pherekyde, președintele Adunării Deputaților; Senatul a fost reprezentat de unul dintre vicepreședinții săi, liberalul Constantin F. Robescu. În cadrul discuțiilor s-au conturat trei puncte de vedere: menținerea neutralității (susținută de Maiorescu, Rosetti, Marghiloman); renunțarea la neutralitate și intervenția României în război alături de Antanta (Brătianu și membrii Guvernului, T. Ionescu, N. Filipescu, Pherechide, Robescu); intrarea în război alături de Puterile Centrale (P. P. Carp).³⁶

Rezultatul istoricului Consiliu de Coroană a fost intrarea României în război alături de Antantă, în baza tratatului încheiat la 4 august, decizie adoptată cu majoritate de voturi. După Consiliu s-a instituit imediat starea de asediu și mobilizarea generală a armatei pe întreg teritoriul țării.

În seara zilei de 14 august 1914 ministrul României la Viena, Edgar Mavrocordat a prezentat Cancelariei Austro-Ungariei declarația de război a României. A doua zi, armata română trecea Carpații începând operațiunile militare pentru eliberarea Transilvaniei.

Germania a rupt relațiile cu țara noastră, s-a solidarizat cu Austro-Ungaria, declarând, la 15 august, război României. La 17 și 19 august au urmat-o Turcia și Bulgaria.

Evenimentele politice și militare intervenite în ultimele luni ale anului 1916 nu puteau să nu marcheze o nouă pagină în istoria Parlamentului României. Din păcate, campania militară din Ardeal a fost stopată de forțele armate ale Puterilor Centrale, trupele române retrăgându-se în Moldova, la sfârșitul lunii decembrie 1916.

Cu numai trei zile înainte de intrarea armatelor Puterilor Centrale în București, la 20 noiembrie 1916, Guvernul a părăsit Capitala și s-a stabilit la Iași. Situația grea militară a României a impus coalizarea forțelor politice pentru formarea

³⁵ Cf. F. Constantiniu, *op. cit.*, pp. 269-270.

³⁶ Vezi I. Mamina, *op. cit.*, pp. 53-87.

unui Guvern național. În urma apelului Regelui Ferdinand și strădaniilor premierului Brătianu, s-a constituit, la Iași, la 11 decembrie 1916, un Guvern de uniune națională (național-liberal – conservator-democrat), adecvat necesităților momentului, prin cuprinderea unor miniștri conservator-democrați, în frunte cu liderul lor Take Ionescu, condus de același Ionel Brătianu care deținea și funcția de ministru de Externe.

Parlamentul a luat și el calea prierbiei la Iași³⁷, unde și-a continuat dezbaterele cu repetate întreruperi datorate împrejurărilor potrivnice provocate de război. România nu a renunțat la lupta pentru realizarea idealului său național, debaterile Senatului concentrându-se pe intrarea României în războiul unității naționale.

Semnificația deosebită a debaterilor parlamentare rezida în hotărârea fermă a întregii țări, exprimată prin glasurile celor mai autorizați reprezentanți ai națiunii, de a accepta orice sacrificiu, cu convingerea că numai astfel românii își vor dobândi dreptul de a-și croi o Românie Mare pe măsura aspirațiilor lor, garantate de istorie, dar ignorate, până atunci, de marile Imperii.

În perioada de referință, Parlamentul României a reprezentat o călăuză statornică în drumul românilor către victoria cauzei lor unioniste. În momente de restriște, hotărâtoare pentru existența ființei naționale, s-a găsit de fiecare dată cineva, care, de la tribuna Senatului, să readucă speranța sau încrederea acelora care, prin sacrificiul lor, au făcut posibilă Marea Unire de la 1918. Prin tot ceea ce a înfăptuit acest înalt forum al țării, s-a constituit într-o adevărată tribună a luptei pentru înfăptuirea deplinei unități naționale.

BIBLIOGRAFIE

- Căncea Paraschiva, Iosa Mircea, Apostol Stan (coord.), *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România*, București, Editura Academiei, 1983;
- Ceacir, Nicolae, *Marile Puteri și România. 1856-1947*, București, Editura Albatros, 1996;
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a, București, Univers Enciclopedic, 2008;
- Discursurile lui Ion I. C. Brătianu*, vol. IV, București, 1940;
- Enciclopedia istoriei politice a României. 1859-2009*, elaborată sub redacția lui Stelian Neagoe, vol. I, București, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2009;
- Maioreșcu, Titu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul*, volum editat de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995;
- Mamina, Ion, *Consilii de coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997;
- Mamina, Ion, *Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică 1866-1938*, București, Editura Enciclopedică, 2000;
- Monitorul Oficial, Dezbaterile Senatului*, 1912-1916;
- Parlamentul României, *Istoria Senatului României*, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2004;
- Procopiu, Grigore, *Parlamentul în prierbie 1916-1918*, București, Editura Universitaria, 1992.

³⁷ Vezi Grigore Procopiu, *Parlamentul în prierbie 1916-1918*, București, Editura Universitaria, 1992.